

DE KWAK BROEDDE IN DE DERTIGER JAREN AL IN NEDERLAND

The Night Heron already bred in The Netherlands in the thirties

J. J. SMIT

In 1946 zijn er, voor het eerst na 1876, weer Kwakken *Nycticorax nycticorax* broedend vastgesteld in Nederland (Lebret 1947). Over het mogelijke vestigingsjaar is in de loop van de tijd al het een en ander geschreven. Lebret doorkruiste de Biesbosch, waar de kolonie van 17-18 nesten werd ontdekt, sinds 1932 frequent zonder ooit een Kwak te zien. (Lebret & Verhey 1954). Volgens hem was het daarom zeer onwaarschijnlijk dat de soort er broedde voor 1944 toen hij zijn waarnemingen twee jaar moest staken. Verhey was echter van mening dat een kolonie van 18 paren niet zo maar „uit de lucht komt vallen” en dat deze vogels er al veel langer hadden gezeten (Mörzer Bruyns 1957b).

De laatste mening is nu toch wel de juiste gebleken, hoewel de eerste vondst niet de Biesbosch zelf maar de omgeving betrof. Uit een gesprek, met P. J. Reuser te Geffen (N.B.) over andere onderwerpen dan de Kwak, bleek dat deze vroegere kooiman in maart 1933 werd aangesteld op de eendenkooi van Capelle (N.B.) op ruim 8 km ten zuidoosten van de Biesbosch. Hij vertelde mij dat hij daar in de zomer van dat jaar een nest van een Kwak had gevonden in de noorderborst. (De borst is het gebied tussen de twee dichtst bij elkaar gelegen vangpijpen en in het algemeen het rustigste deel van de kooi.) Het nest waar twee jongen in werden grootgebracht, bevond zich in een Canadapopulier. Hoewel Reuser als kooiman goed bekend was met de verschillende reigersoorten, kende hij deze niet. Met behulp van het vogelboek van een plaatselijke onderwijzeres was de soort evenwel snel vast te stellen. De nu in Waalwijk (N.B.) wonende A. Molengraaf die getuige was van het broedgeval, kon zich deze bijzondere ontdekking nog herinneren. Verdere waarnemers van dit broedgeval waren niet meer te vinden. De kooiman en diens zoon, die vóór P. J. Reuser en ook daarna deze kooi „begingen”, zijn beiden al lang niet meer in leven, zodat eventuele broedgevallen daar voor en na 1933 wel in het duister gehuld zullen blijven. Behalve de Kwak broedden er toen ook enige tientallen paren Blauwe Reigers in het sterk verwaarloosde kooibos. Na daar een seizoen te hebben gekooid, vertrok Reuser in maart 1934 naar de eendenkooi van de Hofmansplaat in de Biesbosch. Daar was, naar hij dacht in diezelfde zomer, ook een broedgeval van de Kwak aan de noordwestzijde van de kooi, in een van de scheefgewaaide zware Canadapopulieren op de dijk rond de kooi. De soort broedde daar verscheidene jaren en was er in 1939 vermoedelijk nog aanwezig, hoewel dat dan het laatste jaar moet zijn geweest. Behalve de Kwak broedden daar toen ook verscheidene paren

Aalscholvers en Blauwe Reigers in de populieren. Of dit in alle jaren dat de Kwak er broedde, het geval was, is niet bekend. W. van der Stelt, nu kooiman op de Benedenste Beversluisplaat, werkte ongeveer een maand als hulpje op deze kooi in een van de jaren 1936 tot en met 1939 en kon zich goed herinneren dat hij regelmatig de Kwak op het nest had gezien met in de nabijheid nesten van Aalscholvers en Blauwe Reigers.

Het leek mij nu de moeite waard om na te gaan of er nog iets te weten te komen was over het eventuele broeden in voorgaande jaren. De weduwe van J. Nouwen, de kooiman die daar voor Reuser ving, én haar zwager die er sinds de aanleg van de kooi in 1914 tot 1923 woonde, kenden de Kwak niet en konden zich ook niets herinneren van het broeden van een bijzondere reigersoort. Dat een dergelijk broedgeval voor een kooikersfamilie lang onbekend kan blijven, lijkt mij niet waarschijnlijk zodat de conclusie voor de hand ligt dat het broeden daar na 1933 moet zijn aangevangen.

Omdat sommige eendenkooien aantrekkelijke broedplaatsen voor de Kwak bleken te zijn, werd de speurtocht voortgezet bij de andere Biesbosch-kooien. De vroegere kooiman van de Visplaat, C. van Lent, kon mij vertellen dat hij van zijn vader had vernomen dat verscheidene jaren voor en ook in de Tweede Wereldoorlog tot ± 1943 een of meer paren Kwakken hadden gebroed in het zuidwestelijke deel van het tegen de kooi aanliggende bos dat met opzet sterk verwaarloosd was om de rust beter te kunnen handhaven. Door het kappen van een gedeelte van dat bos zouden ze zijn verdwenen. Volgens hem zijn er in 1946 weer ca. 3-4 paren ontdekt en deze bleven er tot 1953 ieder jaar broeden, nu echter in het bosgedeelte dat richting Kooigat ligt, dus ten noordoosten van de kooi. De broedgevallen van na de oorlog heeft hij door zijn wat minder jeugdige leeftijd ook zelf kunnen vaststellen. Zijn vader zou de soort hebben gedetermineerd aan de hand van een vogelboek. Het naoorlogse broeden vond volgens hem plaats zonder gezelschap van Aalscholvers of Blauwe Reigers. Van voor 1943 is hem daaromtrent niets bekend.

P. Saarloos, die vroeger op de Visplaat woonde, herinnerde zich dat er in de Tweede Wereldoorlog vier paren broedden ten zuidwesten van de daar liggende eendenkooi zonder aanwezigheid van broedende Blauwe Reigers of Aalscholvers in de onmiddellijke omgeving. Zijn broer, C. Saarloos, vertelde een overeenkomstig verhaal over het broeden ten zuidwesten van de kooi en kon de mededeling van Van Lent over het broeden ten noordoosten van de kooi bevestigen. Hem was echter het aantal paren daar niet bekend, wel dat het omstreeks 1949 was.

Om het vestigingsjaar bij deze kooi wat beter te kunnen bepalen, moest contact worden opgenomen met J. de Werd die er tot 1930 woonde als zoon van de eerste kooiman. Hem bleek de Kwak een volkomen onbekende vogel te zijn. Hij was er voorts van overtuigd dat hij op de hoogte zou zijn geweest als er een dergelijk broedgeval op of bij de kooi was geweest.

Behalve bij de eendenkooien kwam er ook een broedplaats aan het licht op de Boerenplaat die door C. Saarloos omstreeks 1946 was vastgesteld. Het aantal paren wist hij echter niet meer. P. Saarloos was ook met deze broedgevallen op de hoogte. Hij kende kort na de oorlog verscheidene jaren twee bewoonde nesten, in wilgen langs een scheidingssloot op die plaat. Reigers hadden daar niet in de directe omgeving gebroed.

Uit de dertiger jaren zijn er ook gegevens over het broeden van de Kwak gepubliceerd door Mörzer Bruyns (1957a). Het ene is afkomstig van een stroper die hem vertelde dat de Kwak reeds in 1937 en wellicht ook daarvoor in de Biesbosch broedde. Een ander gegeven komt van een ambtenaar van de Visserij-inspectie, J. van den Boom die meedeelde dat hem in de naaste omgeving van de kooi van de Bovenste Beversluisplaat in 1937 een nest van de Kwak was getoond door de toenmalige kooiker Reuser.

Ik heb nu getracht nog informatie te verkrijgen over het aantal nesten en over het eventueel in andere jaren broeden dan 1937 op de Bovenste Beversluisplaat. G. Reuser uit Dordrecht, zoon van de toenmalige kooiman die zijn vader in 1942 was opgevolgd, verzekerde mij echter dat noch zijn vader noch hij ooit een broedgeval van de Kwak in of bij de eendenkooi hadden geconstateerd. Nog niet geheel overtuigd van de waarde van zijn ontkenning, is contact gezocht met J. van den Boom uit Nijmegen die het nest getoond zou zijn toen hij nog bij de rivierpolitie werkzaam was. Deze ontkende echter ooit het nest van een Kwak te hebben gezien en zei destijds alleen te hebben gehoord van een broedgeval in een van de beide kooien van de Beversluisplaat. Het omstreeks 1957 aan Mörzer Bruyns gedane verhaal is waarschijnlijk niet goed overgekomen en mogelijk betrof het de vangst van de twee Kwakken op 4 juni 1935 in de eendenkooi van de Benedenste Beversluisplaat (Eijkman 1935).

Uit bovenstaande gegevens blijkt nog het volgende:

- 1e. De twee broedplaatsen in de Biesbosch die nu bekend zijn geworden uit de jaren voor 1946 lagen in of direct nabij een eendenkooi. De toen goed onderhouden cultuurgrienden daar boden geen goede vestigingsplaatsen (Lebret 1947) maar de eendenkooien met hun deels anders beheerde bossen boden dat soms wel! Deze leverden namelijk ook hout voor het herstel van de kooi. Dat hout werd veelal later gehakt dan in de cultuurgrienden en dat was vooral in de Biesbosch-kooien het geval. Daar was door de vele hoge vloedden zwaarder hout nodig dan elders. Ook liet men gedeelten vaak gewoon verwilderen om bijv. een beter geluidsscherp te verkrijgen of om de kooi moeilijker toegankelijk te maken. Wellicht zijn deze eendenkooien daardoor en door hun streng gehandhaafde rust bolwerken geweest waar de soort zich toen kon handhaven.
- 2e. De soort kon in de Biesbosch broeden zonder dat goede en actieve vogelkenners daar iets van bemerkten. Dit kan veroorzaakt zijn door de

overwegend nachtelijke levenswijze en doordat de toen weinig voorkomende exemplaren zich veelal zwijgzamer zullen hebben gedragen dan groepen (Lebret 1947), maar ook door de geringere waarnemingskans ten gevolge van de veel kortere voedselvluchten die enkele paren in het algemeen behoeven te maken in vergelijking met een grotere kolonie. Misschien werd de omgeving waar ze broedden toen ook minder vaak bezocht.

SUMMARY

It was assumed that in 1946 the Night Heron (*Nycticorax nycticorax*) was found breeding in The Netherlands for the first time since 1876. However, now records have been found that the species bred already as early as 1933 and most of the following years in the Biesbosch and its surroundings.

LITERATUUR

- Eijkman, C. 1935. Twee Kwakken, *Nycticorax nycticorax* (L.), in de omgeving van Dordrecht. Org. Club Ned. Vogelk. 8: 27.
- Lebret, T. 1947. Een kleine broedkolonie van de Kwak, *Nycticorax nycticorax* (L.), in Nederland in 1946 en 1947. Ardea 35: 149—156.
- Lebret, T. & C. J. Verhey. 1954. De Avifauna van de Biesbosch. Wetensch. Meded. Kon. Ned. Natuurh. Veren. 12: -2.
- Lebret, T. 1961. De vogelbevolking van de Biesbosch in de loop van het jaar. In: P. C. Heyligers, T. Lebret, C. J. Verhey & I. S. Zonneveld, De Biesbosch, land van het levende water, p. 185—189. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
- Mörzer Bruyns, M. F. 1957a. Het broeden van Kwakken in de Biesbosch. Levende Nat. 60: 48.
- Mörzer Bruyns, M. F. 1957b. Het broeden van Kwakken in de Biesbosch (rectificatie). Levende Nat. 60: 96.

Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Kemperbergerweg 67, Arnhem.